

O'ZBEK VA INGLIZ FELLAR GRADUONIMIYASINING
IZOMORFIK XUSUSIYATLAR

Mo'minova Matlubaxon Akmalxon qizi

Andijon davlat chet tillar instituti

Tel: 90 2572708

E-mail: bonumuminova08@gmail.com

Annotatsiya: ushbu maqolada o'zbek va ingliz tillaridagi fe'llarning graduonimiyasining izomorf xususiyatlari o'rganiladi. Izomorfizm turli tillar o'rtasidagi grammatik tuzilmalarning o'xshashligini bildiradi. O'zbek va ingliz tillari tilshunoslik sohasi jihatidan farqli bo'lishiga qaramay, fe'llarning graduonimiyasida ko'plab izomorfik xususiyatlar, jumladan, muntazam va tartibsiz shakllar, yordamchi fe'llar, modal fe'llar va kesimlar mavjud. Izomorfizmni o'rganish bizga tilning asosiy tamoyillarini va turli tillarning bir-biri bilan qanday bog'liqligini yaxshiroq tushunishga yordam beradi.

Kalit so'zlar: to'g'ri fe'llar, noto'g'ri fellar, yordamchi fe'llar, modal fe'llar izomorfizm, graduonimiya.

**ISOMORPHIC FEATURES OF UZBEK AND ENGLISH VERBS'
GRADUONYMY**

Abstract: this article explores the isomorphic features of Uzbek and English verbs' graduonymy. Isomorphism refers to the similarity of grammatical structures between different languages. Despite their linguistic differences, Uzbek and English share many isomorphic features in their verbs' graduonymy, including regular and irregular forms, auxiliary verbs, modal verbs, and participles. The study of isomorphism can help us better understand the underlying principles of language and how different languages are related to each other.

Key words: regular verbs, irregular verbs, auxiliary verbs, modal verbs, graduonymy, isomorphism.

**ИЗОМОРФНЫЕ ОСОБЕННОСТИ ГРАДУОНИМИИ УЗБЕКСКИХ И
АНГЛИЙСКИХ ГЛАГОЛОВ**

Аннотация: в данной статье исследуются изоморфные признаки градуонимии узбекских и английских глаголов. Изоморфизм относится к сходству грамматических структур между разными языками. Несмотря на свои лингвистические различия, узбекский и английский языки имеют много общих изоморфных черт в градуонимии своих глаголов, включая правильные и неправильные формы, вспомогательные глаголы, модальные глаголы и

причастия. Изучение изоморфизма может помочь нам лучше понять основные принципы языка и то, как разные языки связаны друг с другом.

Ключевые слова: правильные глаголы, неправильные глаголы, вспомогательные глаголы, модальные глаголы, градуонимия, изоморфизм.

Fe'llar har qanday tilning muhim qismi bo'lib, ular harakat va hodisalarni ifodalashda muhim ahamiyati kasb etadi. Fe'llar va ularning shakllarini o'rganish graduonimiya deb nomlanadi, bu fe'llarning zamon, ichki tuzilishi, nisbat ko'rsatish uchun sodir bo'lgan o'zgarishlarini tekshirishni o'z ichiga oladi. Graduonymy - bu qiziqarli tadqiqot sohasi bo'lib, u turli tillar o'rtasidagi qiziqarli farqlar va o'xshashliklarni ochib beradi. Izomorfizm ikki yoki undan ortiq narsalar o'rtasidagi shaklning o'xshashligi yoki bir xilligini anglatadi. Tilshunoslikda izomorfizm turli tillar o'rtasidagi grammatik tuzilmalarning o'xshashligini bildirida ken qo'llaniladi. Izomorfizm tushunchasi, ayniqsa, o'zbek va ingliz tillari kabi bir-biriga bog'liq bo'lmagan tillarni solishtirishda qo'l keladi. Ushbu maqolada biz o'zbek va ingliz fe'llarining graduonimiyasining izomorfik xususiyatlarini o'rganamiz. O'zbek tili O'zbekistonda va boshqa Markaziy Osiyo mamlakatlarida so'zlashuvchi turkiy tillar oilasiga kiruvchi til bo'lsa, ingliz tili esa butun dunyo bo'ylab tarqalgan, g'arbiy german tillar oilasiga kiruvchi tildir. O'zbek va ingliz tillari tildagi farqlarga qaramay, fe'llarning graduonimiyasida ko'plab izomorfik xususiyatlarni birlashtiradi. Ushbu xususiyatlardan ba'zilarini ushbu maolqolada yortilishga harakat qilindi.

O'zbek tilida ham, ingliz tilida ham fe'llarning tog'ri va notog'ri shakllari mavjud. O'zbek tilida tog'ri fe'llar o'zakga -moq qo'shimchasini qo'shish orqali yasalsa, ingliz tilida tog'ri fe'llar asos shakliga -ed qo'shilishi bilan yasaladi. Masalan, o'zbek tilidagi "yoz-" (to be write) fe'li "yozmoq" (to be write) bo'lsa, inglizcha "walk" fe'li o'tgan zamonda "walked" bo'ladi. O'zbek va ingliz tillarida fe'llarning tog'ri shakllari fe'lning asosiy shakliga zamon, ichki tuzilishi mayli va nisbatni bildirish uchun qo'shimcha qo'shishning taxmin qilinadigan namunasiga amal qiladi. Masalan, o'zbek tilida fe'lning asos shakliga o'tgan zamonni bildirish uchun "-di" qo'shimchasi qo'shilsa, ingliz tilida fe'lning asos shakliga o'tgan zamonni bildirish uchun -ed qo'shimchasi qo'shiladi. Ikkala tilda ham oddiy shakllarni tanib olish va o'rganish oson, chunki ular izchil qoidaga amal qiladi. O'zbek va ingliz tillarida fe'lning tartibsiz shakllari oldindan qabul qilingan qoidaga amal qilmaydi va alohida eslab qolinishni talab qiladi. O'zbek tilida fe'lning notog'ri shakllari ko'pincha fe'lning asos shaklidagi o'zgarishlar, masalan, unli yoki undosh o'zgarishi yoki boshqa qo'shimchaning qo'shilishini o'z ichiga oladi. Ingliz tilida tartibsiz shakllar ko'pincha fe'lning asosiy shaklidagi o'zgarishlarni o'z ichiga oladi, masalan, unli o'zgarishlar yoki o'tgan zamon shakllari uchun mutlaqo boshqa so'zlar. Tog'ri va notog'ri shakllardagi bunday farqlarga qaramay, o'zbek va ingliz fe'llarining graduonimiyasi ko'plab izomorfik

xususiyatlarga ega bo'lib, ular tillararo taqqoslash va tahlil qilish imkonini beradi. Ushbu o'xshashlik va farqlarni o'rganish orqali tilshunoslar tilning asosiy tamoyillari va turli tillarning bir-biri bilan bog'liqligi haqida tushunchaga ega bo'lishadi.

Ikkala tilda ham murakkab zamon va nisbatni shakllantirishga yordam beradigan yordamchi fe'llar mavjud. O'zbek tilida "bol-" (bo'lmoq) yordamchi fe'li kelasi zamon va shart maylini yasash uchun ishlatiladi. Xuddi shunday, ingliz tilida "be", "have" va "do" yordamchi fe'llari turli zamon va mayl hosil qilish uchun ishlatiladi. O'zbek va ingliz tillarida ko'makchi fe'llar turli zamon, mayl va tovush hosil qilish uchun ishlatiladi. O'zbek tilida ko'makchi fe'llar fe'ning asos shakliga qo'shimchalar qo'shish orqali yasalsa, ingliz tilida ular asosiy fe'ldan oldin kelgan alohida so'zlardir. O'zbek tilida ko'makchi fe'llar bo'l-, qil-, kel- kabilardir. Bu qo'shimchalar hozirgi zamon, o'tgan zamon, kelasi zamon, shart mayli, buyruq mayli kabi turli zamon va mayl yasash uchun ishlatiladi. Masalan, yozmoq (yozmoq) fe'li bo'l- qo'shimchasi bilan yozilmoq (yozmoqda) bo'lishi mumkin. Ingliz tilida eng keng tarqalgan yordamchi fe'llar be, do va have. Bu fe'llar hozirgi mukammal, o'tgan mukammal, kelasi mukammal, progressiv zamon, passiv ovoz kabi turli zamon va mayl yasash uchun ishlatiladi. Masalan, "Men kitob yozdim" jumlasida have yordamchi fe'li hozirgi mukammal zamonni hosil qiladi.

Ikkala tilda ham imkoniyat, majburiyat yoki ruxsatni ifodalovchi modal fe'llar mavjud. O'zbek tilida "bola" (mumkin), "kerak" (kerak), "ruxsat ber-" (ruxsat bermoq) modal fe'llari keng tarqalgan. Ingliz tilida modal fe'llarga "can", "must" va "may" kiradi. Modal fe'llar o'zbek va ingliz tillarida turli darajadagi aniqlik, majburiyat, ruxsat va imkoniyatni ifodalash uchun ishlatiladi. O'zbek tilida modal fe'llar fe'ning asos shakliga qo'shimchalar qo'shish orqali yasalsa, ingliz tilida ular fe'ning asos shaklidan oldin kelgan alohida so'zlardir. O'zbek tilida eng ko'p uchraydigan modal fe'llar -ishi, -ishi kerak, -ishi mumkin, -ishi shart. Bu qo'shimchalar o'z navbatida zarurat, imkoniyat va shartni bildiradi. Masalan, yozmoq (yozmoq) fe'li -ishi kerak qo'shimchasi bilan o'zgartirilib, kerak (shart yozish) bo'ladi. Xuddi shunday o'qimoq (o'qimoq) fe'li ham -ishi mumkin qo'shimchasi bilan o'zgartirilib, o'qish mumkin (o'qish mumkin) bo'ladi. Ingliz tilida eng keng tarqalgan modal fe'llar - can, could, may, might, must, shall, should, will va would. Bu fe'llar turli darajadagi imkoniyat, ruxsat, majburiyat va niyatni ifodalash uchun ishlatiladi. Masalan, "I can speak English" jumlasini qobiliyat yoki imkoniyatni bildirsa, "You must study for the test" jumlasini majburiyatni bildiradi.

Va nihoyat, ikkala tilda ham sifatlar yoki fe'l iboralarning bir qismi sifatida ishlay oladigan qo'shimchalar mavjud. Sifatdosh, ravishdosh va harakat nomlari. O'zbek va ingliz tillarida kesim fe'ning sifatdosh yoki qo'shimcha vazifasini bajaradigan shaklidir. O'zbek tilida kesim fe'ning asos shakliga qo'shimchalar qo'shilishi bilan yasalsa, ingliz tilida esa fe'ning asos shakliga -ing yoki -ed qo'shilishi

bilan yasaladi. O'zbek tilida kesim ikki xil nisbatda bo'ladi: faol va majhul nisbatda. Faol bo'laklar davom etayotgan harakat yoki holatni, passiv bo'laklar esa tugallangan harakat yoki holatni bildiradi. Masalan, yozmoq (yozmoq) qo'shimchasining kesimi yozadigan (yozmoq) bo'lsa, majhul qo'shimchasi yoziladi (yoziladi). Ingliz tilida kesimning ikki turi ham mavjud: hozirgi va o'tgan. Hozirgi zamon qo'shimchalari -ing bilan tugaydi va davom etayotgan harakat yoki holatni bildiradi, o'tgan zamon qo'shimchalari esa -ed bilan tugaydi va tugallangan harakat yoki holatni bildiradi. Masalan, yozishning hozirgi zamon sifatdoshi yozilsa, o'tgan zamon sifatdoshi yoziladi. O'zbek tilida hozirgi zamon sifatdoshi o'zakga -ayot qo'shimchasini qo'shish orqali yasalsa, o'tgan zamon qo'shimchasi -gan qo'shimchasini qo'shish orqali yasaladi. Ingliz tilida hozirgi zamon qo'shimchasi -ing bilan, o'tgan zamon fe'li esa -ed bilan tugaydi.

Xulosa o'rnida aytish mumkinki, o'zbek va ingliz tilidagi fe'llarning graduonimiyasida modal fe'l, tog'ri va noto'g'ri fe'llar va ko'makchi fe'llarning yasaliş yo'lida tafovutlar mavjud bo'lsa-da, tillararo qiyoslash va tahlil qilish imkonini beruvchi o'xshashliklar ham ko'p. Ushbu o'xshashlik va farqlarni o'rganish orqali tilshunoslar tilning asosiy tamoyillari va turli tillarning bir-biri bilan bog'liqligini chuqurroq tushunishlari mumkin.

Fodalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Comrie, B. (1981). *Language Universals and Linguistic Typology: Syntax and Morphology*. University of Chicago Press.
2. Khabibullina, L. R. (2017). The Uzbek Language: An Overview of Its History and Structure. *Journal of Language and Linguistics*, 16(2), 59-69.
3. Pinker, S. (1999). *Words and Rules: The Ingredients of Language*. Basic Books.
4. Quirk, R., Greenbaum, S., Leech, G., & Svartvik, J. (1985). *A Comprehensive Grammar of the English Language*. Longman.
5. Saeed, J. I. (2003). *Semantics*. Blackwell Publishing.